

Gogolák Lajos

ROMEMLÉKEK (I)

Közzéteszi Nóvé Béla

1929 szeptemberében, tizenkilenc éves koromban, másodéves joghallgatóként a gróf Bethlen István–Szekfű Gyula vezette, báró Kornfeld Móric és konzernje által el- és tartott *Magyar Szemle* munkatársa lettem, annak szeptemberi számában az első helyen közöltetvén a régi, „feudális”, „rendi” s egyben tót nyelvű, ám dühöngőn magyar patrióta Felvidékről írott mélyreható történetpolitikai tanulmányom... Máig sem titkolom sem önmagam, sem a külvilág előtt, hogy az igen-igen óvatos és opportunistá Szekfű általi szíves és jóságos fogadtatásomat bizonyos családi kapcsolataimnak köszönhetem – atyám bátyja, nékem soká nagy hívem és csodálóm, Gogolák Károly („Károly bácsi”) a Bethlen István-féle miniszterelnökség adminisztratív államtitkára volt, általam máig is modora, finomsága és kedvessége miatt irigyelt világfí, kinek soha semmiféle ellensége vagy irigye nem volt, esetről esetre zászlósúrhelyettes a Kormányzó Úr előtt új miniszterek stb. eskütételénél; neve és fényképe gyakran jelent meg a *liberális* újságokban; az újságírók tisztelték és szerették; miközben hivatali és politikai dolgokban – talán gróf Tisza István körül eltöltött kezdeti és korábbi hivataloskodása nyomán is – igen zárkózott, titoktartó és kemény maradt. [...]

Itt kell mindjárt mondanom, hogy Ottlik Lászlónak a *Magyar Szemle* egy 1928-as számában közölt magasrendű, ÚJ HUNGARIA FELÉ című bonyolult tanulmánya is igen hatott – ámbár csak közvetve – reám. Mint ahogy az sem volt véletlen, hogy Ottlik László, aki Concha Győzőnél habitálódott a politikai tudomány vagy áltudomány sikamlós mezején, s aki a miniszterelnökségen osztálytanácsos és említett nagybátyám barátja-beszélgetőtársa volt, szívére ölelte a régi Felvidékről szóló írásomat, azt felolvasta gróf Bethlen Istvánnak is, majd közvetlenül átadta Szekfű Gyulának a *Magyar Szemlében* való és „legmagasabb helyről” kívánt közlés végett. [...]

Hadd mondjak el itt mindjárt még egy lényeges családtörténeti eseményt. Atyám, ki 1920 és 1945 közt a Batthyány utcában lakott, jó barátságban volt számos magas rangú közhivatalnokkal, előkelőséget mímelő főúri ügyvéddel és több testtörtézzel a Kormányzó Úr környezetéből – számomra kora ifjúságomtól kezdve undorítóan korlátolt és formalista társaság, melyben eleve képtelen lettem volna ama hervatag, úri középosztályi varázslatot felfedezni, amivel Krúdy Gyula, e vízvárosi tájnak ismerője felékesítette ezen alakokat. Egyszer voltam csak atyámmal valamely vízvárosi vendéglőben ilyen urakkal együtt, gondolom, úgy VII. osztályos koromban, de kijelentéseimmel eleve megbotránkoztattam őket – atyám, ki titkon és rezignáltan igen „balos” volt, meg is rótt ezért. Nos, ezen urak most sorra gratuláltak atyámnak, hogy írása a *Magyar Szemlében* megjelent, persze jól tudván bátyjának gr. Bethlen Istvánhoz való szerviensi viszonyáról, s egyben nem tudván, hogy a foglalkozás, hogy ti. „író”, kit és mit takar. Hallottam azután nagy idő múlván, hogy atyám büszkélkedve mondotta, hogy sok rosszat ígérő, haszontalan fiában kellemesen csalódott; bár hát igen rossz tanuló volt, de azért bizton viszi valamire mégis. [...]

Most pedig térjünk át a *Magyar Szemlé*ben való szerepeltetésem társadalomtörténeti következéseire. Ezek ugyanis máig ható kegyetlen érvényességgel meghatározták egész jövőndómet, nem mintha Kornfeld Móric báróék kreatúrája (reformkori magyar szóval: „teremténye”) lettem volna... A *Magyar Szemle* uralkodott 1926–27 óta a Bethlen István társadalom- és nemzetpolitikája által szabályozott magyar szellemi életben; vezéreszméje az elit fokozatos nevelése és öntudatosítása volt, valamint a művelt és józan magyarság felnevelése a szélsőségek végletei közt, egyben megfékezése a polgári radikalizmusnak (Jászi, Vámbéry Rusztem stb.), az intellektuális szociáldemokráciának és persze a földalatti kommunizmusnak is. Semmiféle antiszemitizmus és fajvédelem nem tartozott e kör eszméi közé, hiszen a *Magyar Szemle* eltartói mind a konvertált, nagyburzsoá, zsidó kapitalista osztályból kerültek ki, amely a bethleni konszolidáció éveiben sokban előkelőbbnek, főúribbnak és történelmibbnek érezte magát a született arisztokráciánál. Magam is sokszor hallottam utóbb Kornfeld Móric bárótól a léha, költekező, félművelt és felületes arisztokraták – néha túlzásba is menő – szidalmazását...

Eleinte Kornfeld Móric, megértvén Bethlen István szándékait, s immár roppant érdemeket szerezvén a tudomány és a nemzet szolgálatában – például a pécsi egyetem Pozsonyból való elmenekítése és felépítése terén! –, vegyes irodalmi és nemzetpolitikai folyóiratot tervezett. A szerkesztésnek meg is nyerte a kiváló francia–magyar tudóst, az erdélyi örmény eredetű Zolnai Bélát, aki Kornfeldnek és Bethlennek írt előtervezetében valamely nyelvújításkori analógia nyomán az *Euphorion* címet ajánlotta a folyóiratnak... Bethlen is, Kornfeld is egyetértően azt mondták, hogy ezt azért mégse lehet... Erre hozta Kornfeld Szekfű Gyulát, kiről Bethlen Istvánnak 1919 nyaráról a bécsi Raimund kávéházból eleve kellemes emlékei voltak az ellenforradalmi komité kapcsán. (Szekfű hallgatott Bethlen, Teleki Pál s egyben Angyal Dávid tanácsára, hogy ne fogadja el Kunfi Zsigmond közoktatási népbiztos néki szánt kinevezését a magyar történet pesti tanszékére – mivel a tájékozatlan bolsik és szocik emlékezetében Szekfű csak úgy élt, mint akinek A SZÁMŰZÖTT RÁKÓCZI miatt egykor üldöztetésben volt része.)

A *Magyar Szemle* Bethlen István fővédnökségével s a Kornfeld–Chorin–Weiss-házak képviselőjének, dr Balogh Józsefnek organizációs működése nyomán megalakulván központja lett a megfontoltan haladó magyar szellemi életnek. Rendkívüli szerepét és jelentőségét hangsúlyozták társadalmi reprezentációi is: minden évben négyszer *Magyar Szemle*-vacsora adatott az azóta romba dőlt Hungária Szálló márványtermeiben; megjelenés szmokingban; a menü kiváló és drága, az ár csekken előre beküldendő... 1929 novemberének valamely napjára – mint munkatárs! – én is aranykeretes meghívót és menükártyát kaptam e vacsorára – és felöltvén szmokingomat, fehér selyemsállal övezvén nyakamat, némi félszegség és ifjonti szívdobogás közben meg is jelentem a Hungária halljában, hol is raglánomat a ruhatáros lebontván, aranypikés, frakkos inasok vezettek egy földszinti szalonba. Kissé feszélyeztet, hogy akkor még dús hajam – hihetetlen most elgondolnom is! – kusza és borzas volt a dunai széltől, s hogy az inas csupa-csupa nagy tekintélyű, idősb közéleti férfiú közé terelt, oly férfiak közé, kiket addig csak az újságok fényképeiről ismerhettem. [...] Így hát, bár félszegen, nem minden öntudat nélkül léptem be a nagy szalonba, hol egymást unva és egymást feszélyezve állottak körben a szegény, jó haza akkori jelesei közül a következők:

Chorin Ferenc és Kornfeld Móric báró – akik Weiss Manfréd báró két leányát bírván nőül, sógorok, ezentúl összeszövődött impériumaik révén érdek- és munkatársak s intim barátok voltak; már megjelenésükben is kifejezésre jutott a Mammon imádatának szentelt puritánságuk; mert hiszen távolról sem hasonlítottak a Hatvany, Her-

czog, Kohner, gelsei Guttmann családok elegánsan világias tagjaira, saját kortársaikra és ellenfeleikre. Mindketten középtermetű, inkább szikár, kopasz, sokdioptriás szemüveges férfiak lévén cseppet sem tűntek az 1919–20-as Magyarország legjelentősebb urainak, inkább afféle szerény bankhivatalnokot formáztak. [...]

Gratz Gusztáv ny. m. kir. külügyminiszter is ott állott fanyaron, hátratett kézzel. Ismeretesek a Bethlen-korszak elején folytatott tárgyalásai a dunai államok közeledéséről; Gratz Gusztáv Fleischhacker (Andorka) Rezső katonatiszt társaságában 1919–20-ban Kornfeld báró által finanszírozott, Balogh József által menedzselte dokumentációs fércművet szerkesztett a '19-es kommünről – ugyanakkor kiváló A DUALIZMUS KORA című munkája. Hajdan Jászi Oszkár barátja és társa volt a Társadalomtudományi Társaság megalakításában, akkor még bankhivatalnok, egy szepesi eredetű, szászöldi lutheránus pap fia. Jászi borzasztóan ír róla a müncheni *Látóhatár* 1955/56-os folyamában; emlékezvén az azon az estén igen jó megjelenésű, mégis alattomosnak és ellen-szenvesnek ható G. G. arcára, pillantására villogó szemüvege alól – sokban meg kell utólag értenem Jászi undorát, de talán azt is, hogy gr. Bánffy Miklós és gr. Bethlen István valójában miért is nem szerették Gratz Gusztávot...

Ott állott még monumentális, ellenszenves és nagyképű mivoltával Kornis Gyula, ekkor még piarista, egyet. tanár a filozófiából, vallás- és közoktatásügyi államtitkár; már ismertem A MAGYAR MŰVELŐDÉS ESZMÉNYEI, 1777–1848 című igen kiváló könyvét; ám mind előadói modorát, mind egyéb műveit rendkívül nagyképűnek találtam. Később Szekfű Gyula szűkebb köréhez számíttatván, hallottam, hogy Szekfű sokszor mint szidalmazza Kornis immoralitását, parvenü mivoltát, a Rózsadomb tetejére épített monumentális, zöld márványoszlopú villáját, roppant könyvtárával és vörös bársony szalongarnitúráival... Kornis Gyulának, ki a mostanság „rehabilitált” gr. Klebelsberg Kunó intim barátja és elhatározó kultúrpolitikai munkatársa volt, utóbb el kellett szomorún mennie a kitelepítésbe élettársával, Siklóssy Lászlónéval és Siklóssy Lászlóval, a parlamenti gyorsiroda főnökével, a jeles kultúrtörténésszel együtt; valahol a Jászságban senyvedtek egy istállóban; Kornis ezután sosem akarta többé látni Budapestet, és sosem kaphatta vissza csodálatos könyvtárát, melyet vagy szétlopkodtak, vagy egyes részeit usurcapálta a hírhedett Boldizsár Iván.

Azután ott álltak még körben a nagy bordó szalon közepén, láthatóan egymástól undorodva, a kultúr- és társadalompolitikai reprezentáció kényszerétől fanyaloga:

Hardy Kálmán folyamőrkapitány, a Kormányzó Úr másodunokaöccse és kedvence, kivel később, az 1940-es években nekem és Kosáry Domokosnak különös összeköttetésünk támadt – egy magyar–német vegyeskomité tagjaként Hardy tőlünk is történelmi memorandumokat gyűjtött a hazai német polgárság patriotizmusáról,

ott állt még szelíd mosollyal Hegedűs András egységes párti képviselő (gondolom, Borsodból), akit Bethlen nevezett be a *Magyar Szemle* szerkesztőbizottságába – igen rokonszenves, egyszerű, régi magyar szabású úriember volt, s igen finoman hatott a bankurak és kultúrparvenük között;

ott állott hallgatagon és monumentálisan Puky Endre, a képviselőház elnöke, abaúji birtokos, Görgey-sógor, azelőtt Abaúj-Torna vármegye alispánja, Márai Sándor atyjának, Grosshmidt Géza cs. szenátornak, a nagy konzervatív magyar hazafinak intim barátja, művelt és hallgatag ember, a gentrydekadencia méltatlan korában ritka típusa a régi, szolid, magyar vidéki úriembernek;

ott volt a szellemes megjelenésű, világias Miskolczy Ágost koronaügyész és antimarxista theoretikus, az illegális bolsik réme;

és persze ott állott a vendégek fogadására készen Balogh József, a Magyar Szemle Társaság főtitkára, a Kornfeldek, Chorinok, Hatvanyak és Guttmannok híres nevelőjének, Balogh-Bloch Árminnak, a rabbiképző intézet hajdanvolt tanárának mindenre kész fia, keleties arcával, tüntetően angolos modorával, villogtatott sznobizmusával és kibírhatatlan fontoskodásával, amely – mint utóbb megtudhattam – Kornfeld Móric bárót és hitvesét s még inkább Szekfűt oly mérhetetlenül irritálta. Szegény, ellenszenves alak volt, de... de... de... 1944 nyarán borzalmas véget kellett érnie – a Kornfeld–Weiss–Chorin-érdekképviselet, melyet oly híven szolgált, nem vitte magával a privilegizált náci fogság (Astoria Szálló, 1944. március) után Svájcba, majd Portugáliába... Róla szintén kell írnom még részletesen, mint a most életre keltendő társaság egyik kulcsfigurájáról. (Amúgy rendkívüli tudósa volt az ókeresztény irodalomnak – Heidelbergben is tanult Ernst Troeltschnél! –, tőle ered Augustinus ÖNVALLOMÁSAI-nak új, szép magyar fordítása és számos alapvető tanulmány Szent István intelmeiről.)

Ahogy a szalonba léptem, zsenge ifjúságom minden bájával, bár pirulva, magamban féktelen öntudatot érezvén, Szekfű Gyula, ki láthatóan utálta a jó megjelenésű fiúkat és lányokat, mégis kivételt tett olyanokkal, akikben nem érzett túlzott álszentséget, kényszeredett mosollyal, mely úgy fityegett szája szögletén, mint „óraláncon a zszu” (ahogy azt Szabó Dezső írja AZ ELSŐDORT FALU-ban a híres Fiume kávéházi jelenetben „Szeszák Gyuláról”!), oldalt lépve puha kezét nyújtotta felém, és odavont Kornfeld báróhoz, mondván néki nevemet: „Kérlek szépen, ez itt a legfiatalabb, legújabb munkatársunk...” Közben a már említett és még említendő Balogh József az ő közel-keleties fiúkereskedelmi modorával átfont, és körbevezetett az előkelőségek szűkebb körében. Kornfeld báró kedves mosollyal nézett reám vastag szemüvege mögül, és körülbelül azt mondta: „Igen, igen. Nagyon örülök, még majd beszélünk...” A többi nagyság előtt is sorra meghajolván és nevemet susogván, láthattam rajtuk, hogy szinte hallatlannak tartják maguk számára egy tizennyolc-tizenkilenc éves ifjú egyenrangú jelenlétét. Gratz Gusztáv, kivel később sem kerültem semmilyen kapcsolatba, hűvösen elnézett a semmibe; Kornis, akivel a veszélyes 1940-es időkben akkor már mint „neves közíró” kapcsolatba kerültem (nem, nem saját kezdeményezésemre!), ő, e rendkívül művelt, ám mérhetetlenül felfuvalkodott plebejusivadék – atyja Krémer néven papi borbély volt Vácott – kérte a *Magyar Nemzet* jeles és bátor tollú munkatársának látogatását. [...] Egyszóval Kornis gőgösen nézett még akkor félre, ahogy meghajoltam előtte, és odaadta nagydarab, durva kezét, mondván, hogy: Kornis... Chorin Ferenc, aki a nehéz időben és tehetségeim kivirágzása idején szintén megtisztelt élénk és mozgékony bizalmával, többször vendégül látva sváb-hegyi villájában és Andrássy úti pompás termeiben, csontos kezét odanyújtotta, és vizsgálódón felnézve rám, ekkor még kellemetlen ridegséggel azt mondta: Chorin... Hegedűs képviselő úr a régi típusú gentry lekötelező kedvességével viszonzta bemutatkozásom, még inkább Miskolczi Ágost főügyész, kinek nagybátyámmal szíves kollegiális kapcsolata volt, mivel a bolsevizmus leküzdése végett a miniszterelnökségre osztatta be magát, s még élénken emlékezett rá, hogy nagybátyám mint a minisztertanács jegyzője fogatta el a szerencsétlen Peidl-kormányt (ahogy ez pl. Sándor Kálmán, első Kossuth-díjas írónk SZÉGYENFA című komiszan rossz regényében is taglaltatik, mely alantas mű szégyene a Horváth Márton által kezdett dicstelen szocreálnak!). [...]

E számomra kínos bemutatkozások után úgy helyezkedtem el, hogy félig az előkelőségek köréhez tartozást markíroztam, félig kénytelenül kiemelttem magányosságom és függetlenségem. Egyre több meghívott érkezett – micsoda nevek!, kiálthattam vol-

na Mikszáth Kálmánnal s az ő nyomán a GAVALLÉROK-ban az én sajátos felvidéki mivoltom miatt kedvét lelő Trúdi nénétekkel, ki ha valamely itteni bécsi magyar klubban (Darányinál vagy Deák Ernőnél) kényszerül megjelenni, fel-felsőhajt az ott tündöklést szenvelgő jelentéktelenségek láttán: „Micsoda nevek!... Micsoda nevek!...” Mikor báró Korányi Sándor, a nagy orvos megjelent, általános boldogság és izgalom uralkodott el a termen – Kornfeld báró csaknem letérdelt előtte, s a karjába zárta. Csak később tudtam meg, hogy a Kornfeldek s az orvos és patikus Korányiak a morva Znaim egy Ferenc császár korabeli főrabbijának kissé elágazott, ám a rokonságot sosem feledett unokái. Magam Korányi Sándor kisebbik fiának, Janónak – így tótosan a felsőkubinyi Kubinyi házasság révén – barátja és osztálytársa voltam; anyám Korányi Sándornénak, szül. Kubinyi Margitnak barátnője volt. [...] Aztán jöttek fiatalabbak is, bár közülük akkor még csak a kissé húsosan szép Matolcsy Mátyás agrártudóst, a Verebélyek későbbi vejét ismertem a Bartha Miklós Társaságból meg a Hársfa utcai protestáns diákházból, ahol már sok felnőtt és ifjabb barátom volt, természetesen „balos” rokonszenveim és elsőéves egyetemi – jogi kari – hangosságom, merész szájíjartatásom miatt. Gondolom, e magatartásomra, mely kirívó ellentétben kellett, hogy álljon a *Magyar Szemle* egész körének alamuszi, lojális és alázatoskodó szellemével, igen hathatott pl. a *New Statesman* brit munkáspárti hetilap rendszeres olvasása a Baross utcai Fővárosi Könyvtárban (azelőtt gr. Wenckheim-palota). Ott olvastam gyakran az elragadóan szemtelen két Romilly fiúról, akik bár Winston Churchill – akkoriban Sztálin elvtárs által többször megbélyegzett, gátlástalan háborús uszító – unokaöccsei s a legrégebb francia-normann arisztokrácia elkényeztetett kölkei voltak, mégis élére álltak az oxfordi ifjúkommunista mozgalomnak, leköpdösvén a hősi emlékeket, letépdösvén a koszorúk szalagjait stb. Mindezt csak azért említem, mert az akkori előkelő vagy sznob Budapesten az „Oxford-boy” fogalma – lásd Balogh József vagy Kornfeld báró és köre – bizarr módon egybeesett a legkorlátoltabb konzervativizmussal. [...]

Nos, ahogy ott álltam oldalvást a mindjobban megélénkülő szalonban, ahol időnként már a zord és barátságtalan képű Szekfű Gyula is tettetett mosolygásokra kényszerült, a Hungária Szálló bordó és mélyzöld szalonjaiban egyre több *Magyar Szemle*-munkatárs gyülekezett: miniszteriumi tisztviselők, szakemberek, bankemberek, egyetemi nyilvános, rendes és magántanárok (a „magánkívüli tanárok” rettenetes kora még csak elközelgőben volt ekkor, de nem érkezett el!), konzervatív agrárszakemberek s a mértéktartó földreform hívei, antibolsevista és antikommunista stréberek, művészet-történészek stb. stb. – szóval az egész akkori félhivatalos magyar értelmiség, melyet a *Századunk* oldalairól nem titkolt irigységgel szemlélt Vámbéry Ruzstem. Itt láttam először közelebbről a még Bécsben elménckedő Eckhart Ferencet, aki Szekfű Gyula utóda volt m. kir. külügyminiszteri tanácsosi minőségében és Magyarország képviselője a Haus-, Hof- und Staatsarchivban; itt láttam először közelebbről az akkor még kokett, bizarr férfiszépségében hivalkodó Gerevich Tibort, aki a római Collegium Hungaricum igazgatójaként kínos nőbotrányok hőse volt, és Budapesten a pápa (XI. Pius, szül. Achille Ratti) intim barátjának, Mussolini főtanácsadójának s a hírhedt Sarfatti asszony cicisbeójának számított. Gerevich Eckhart Ferencsel – hallhattam oldalról fél füllel – éppen egy pompás bankettéről s a menü végén felszolgált csodás csokoládétortáról folytatott mélyreható eszmecsere, miközben másfelől Kornfeld báró a mezőgazdasági proletariátus fokozott kivándoroltatása mellett emelt szót, illatos, drága szivarjával hadonászva és X-dioptriás szemét villogtatva egy komor tekintetű, szavait áhíttal hallgató úriember előtt. Itt láttam a hangsúlyozottan katolikus jellegű Tóth Lászlót és a

szintén nagyon katolikus Eckhardt Sándort, Eckhart Ferenc más névirással ellátott bátyját, kinek a francia forradalom magyarországi hatásáról írott és a Martinovits-összeesküvést gyalázó művét már ekkor élénken utáltam (ugyanígy undorodtam a *Magyar Szemlében* megjelentetett írásaitól is André Gide stb. ellen, ahol a fő argument úgy szólt, hogy Gide kommunista lett, és ezért rossz író, s hogy Gide-et nem titkolt homoszexualitása vitte a kommunizmusba, és Gide különben is hugenotta, tehát eleve nem lehet a francia szellem teljes értékű képviselője – hiába is ünnepelte őt Ernst Robert Curtius az új francia szellem egyik megjelenéseként! Hiszen Szekfű Gyula is a HÁROM NEMZEDÉK-ben azért haragudott Bergsonra és Siegmund Freudra, mert zsidók, nem véve tudomásul, hogy Bergson például a modern francia katolikus újjáéledés és istenkeresés előhírnöke volt!). És itt láttam először Genthon Istvánt, az akkor még pályáját kezdő művészettörténészt is, kivel egy életen át laza, szívélyes barátságban maradtunk, és itt láttam a Kornfeld báróékhoz ekkor rejtélyesen oly közeli külpolitikai újságírót, Frey András, ki utóbb a komplikált díszvacsorán az asztalvégen szomszédom lett, és akinek bájtalan orcáját, mellyel állítólagos természetes atyjára, az ismert nemzeti íróra, Surányi Miklósrá (EGYEDÜL VAGYUNK I–III.), az idő tájt a *Budapesti Hírlap* főszerkesztőjére emlékeztetett, boldog pirulás öntötte el, midőn azt mondtam neki: „Kérlek, rendkívüli érdeklődéssel olvastam a *Magyar Szemlében* kb. 3 hónapja a New York-i földalatti gyorsvasútról szóló alapvető cikked, valamint egyéb eszmefuttatásaidat gazdaságpolitikai kérdésekről a *Budapesti Hírlapban*...” Ettől fogva a különféle intim magas körökbe és finánckapitalista régiókba a hátsó lépcsőkön bejáratos Frey András engem – tavaly New Yorkban elkövetkezett haláláig – rendkívüli tehetségnek tartott és irigyelt, ami persze nem akadályozta meg abban, hogy egy-egy nagyon „balos” későbbi tanulmányomért különféle középutas hetilapokban és álneokatolikus közlönyökben (ezek mind-mind Kornfeld Móric báró jóvoltából kíváncsok a nyilvánosság felé!) fel ne jellentsen a bárónál, kívánván megrovásomat. Frey András atyja jómódú gabonabizománnyos volt, ő maga a nagykapitalizmus jellegzetes, hűséges zsoldosa, ideológiájában is; így eleve sértésnek találta, ha valaki nem szereti a nagykapitalizmust s a pénzarisztokráciát, melyet ő holtáig becsülettel szolgált...

Itt láttam még a kavargó tömegben a felém monokliján át barátságosan intő Ottlik Lászlót, akinek itteni megjelenésemet köszönhetém; itt láttam először véle ellentétben nagydarab s valamely okból sántító bátyját, az angolos modort szenvedő Ottlik Györgyöt, aki vezető külpolitikai szakértő volt hazánkban: a *Magyar Szemlével* társult két nyugati nyelvű folyóirat főszerkesztője és a *Magyar Szemle* külügyi rovatának írója. Gr. Apponyi Albert köréhez tartozott, és kísérője volt leányának, Apponyi Júliának, kinek egy-egy opera-előadás szünetében mindég frissítőket hozott, nehéz testével és rossz lábával átküszködven magát a tömegen. Még homály takarta ekkor a kb. 1938–39-re elkövetkező fordulatot, hogy a *Magyar Szemlé*nél majd én öröklöm meg Ottlik külpolitikai rovatát, azt szenvtelen álelőkelőségéből átfunkcionálván merészkedőn antináci, nyugatszlav és szovjetbarát fórummá, ahogy ez Juhász Gyula politikai antológiájából (URALKODÓ ESZMÉK MAGYARORSZÁGON, 1939–1944) is kitetszik, egyben nem törődve a hivatalos külügyminisztérium utasításaival, melyek követését s a báró Apor Gábor államtitkárnál teendő rendszeres informatív látogatásokat nekem mind Szekfű, mind Ottlik oly nyomatékkal ajánlották. (Apor Gábornál soká kellett várnom; szemlékre való megjegyzései zavarosak és gátlóak voltak, úgyhogy hallgatagon elmelőzttem ezen üres fontoskodást, mely Ottlik előkelőségek köztéből következett.)

Itt láttam azután még a sűrűsödő tömegben – melyben jellegzetes módon nem is volt született arisztokrata avagy művelt, nyugatos középnemes, gentry, mint amely

embertípus olyannyira tündöklött a reformkorban s a kiegyezés korának első kétharmadában! – a sajnos pályáját félbehagyott nagy erdélyi történész, a majdan kelet-magyarországi kitelepítésben elaggó Asztalos Miklóst, kinek Wesselényi-tanulmánya oly igen hatott reám már pár évvel korábban is, és akit ismerhettem már az Erdélyi Férfiak Egyesületéből és a SZEFE-ből, melynek Vilmos császár úti klubjába már 1928 óta el-eljártam eszmecsere, ivás és olcsó vacsorázás végett...

Láthattam, szerénykedően s még szinte ismeretlenül a selyemtapétás falhoz támaszkodva, hogy a készülő estély igazi középpontja voltaképp nem is a fanyar és kelletlenségét nem titkoló Szekfű Gyula, hanem Kornfeld Móric báró volt... Sokan-sokan tömörültek felé, hön vágyván „a nemzet bárójának” (Milotay István!) egy-két szavára, feltétlen kedves megszólítására – kik is voltak ezek, nem tudnám már mind elősorolni... Láttam és fél füllel hallhattam a bárót, hogyan prelegál, docíroz, tanácsokat ad, egyformán kiismerve magát a szójatenyésztésben és a trágyázásban, a vetésforgók körül és a kis- és középbirtok problémáiban avagy a kath. egyház sürgetővé vált agrárpolitikai nehézségeiben... Hallhattam, ahogy most is ellene mondott a földreformnak, legfeljebb a felszeg magyarországi angломánia igényei szerint a farmer- vagy az örökberleti rendszer jövendő bevezetését látszott koncedálni. A tömeg ezalatt a szalonban egyre sűrűbb lett, mintha csak a halódó történelmi Magyarország összes stréberei és szolgálatai ide gyűltek volna... Szekfű Gyulában, aki unottan beszélt egy-egy férfiúval vagy hajlongó ifjúval, nem Magyarország mostanság – 1928–29-ben! – kibontakozó legnagyobb történetíróját látszottak tisztelni, inkább a hozzájuk hasonló szervilis embertípust látták, a mindenkori hatalom készséges ideológiai kiszolgálóját, gróf Bethlen István szellemének és intencióinak vélelmezett közvetítőjét. Mert hát micsoda különbség volt valójában Bethlen és Szekfű egyénisége között! – erről itt bővebben sajnos nem lehet szólanom...

Most Szekfű Kornfeld báró és Balogh József társaságában egyre közelebb oldalgott a szalon bejáratához; a beszélgetés zsongása és várakozásteli feszültsége mintha tetőpontjára hágott volna. Az urak izgatottan nézték órájukat, s én láthattam, ahogy Kornfeld báró ugrásra készen áll, ahogy Balogh József mintha előre gyakorolta volna a mély meghajlást, s ahogy Szekfű Gyulának mongol faji jegyekkel vegyített, teknősbékaszerű, okos és komoly feje mintha máris előrefeszült volna a bejárat felé, melyet két kék frakkos, fiatal pincér – arcukon az ünneplő úri osztály iránti mélységes osztálygyűlölettel – keretezett... A maître d’hotel, egy idősebb frakkos közeg ekkor diszkrétén odalépett Balogh Józsefhez, aki joggal úgy tett, mintha ő lenne az egész ünnepség házigazdája, és mélyen meghajolva valamit susogott neki. Balogh és Kornfeld báró erre nyomban előrerohant a hall felé, a bávatagon ácsorgó Szekfűt magára hagyva – s lám, már jöttek is vissza gróf Bethlen Istvánt, Magyarország miniszterelnökét két oldalról diadallal közrefogva. Reá vártunk hát oly leküzdhetetlen izgalmak közepette!

Bethlen egyedül érkezett, nem kísérte sem akkor még hű titkára, Durugy Ferenc az ő kimért és hangsúlyozott eleganciájával, sem Pásint Ödön, aki oly döbbenetesen hasonlított a három Bethlen fiúra, és kiben a beavatottak Bethlen Istvánnak egy unitárius papnétól született szerelemgyermekét sejtették – látható tény volt, hogy fiaként szerette, és sosem engedte el közeléből, mint másik titkárát, Durugyt. A szalon zsongása egyszerre elnémult, ahogy végtelen egyszerűséggel, komolysággal belépett a szegény Magyarországnak gróf Tisza István mellett legnagyobb és legtragikusabb államférfija. Igen, Bethlen Istvánból akaratlanul valami hidegség áradt, nem éppen szenvtelenség vagy szenvedélytelenség, inkább megfoghatatlan hűvösség, amely semmiképp sem volt a világgal vagy a környezettel szembeni fölénynek vagy közönynek nevezhető.

Nagybátyámtól tudom – ki néki régi magyar fogalmakkal élve „serviense és familiari-sa” volt –, hogy hideg, szürke tekintetétől megremegtek miniszterei, s ha a minisztertanács előtt vagy után egy-egy beszélgető csoporthoz közeledett, minden kedélyeskedő anekdotázás menten elhallgatott. Most is elnémult a társadalmi locsogás és fontoskodás e hivatali, közigazdasági és tudományos stréberekből – többnyire mégis az akkori Magyarország legértékesebb embereiből – álló társaságban; mindenki kinyújtott nyakkal figyelt a bársonyfüggönyös bejárat felé, ahol Szekfű, Balogh és Kornfeld báró kíséretében megjelent Bethlen István alakja. Finoman formált, jellegzetes, kopasz fején meg-megvillantak a kristálycsillárok fényei, sovány arca szinte barna volt a hétvégi sporttól és „outdoor” időtöltéstől (feudális passziók: tenisz, vadászat, lovaglás)... Hideg pillantású kékesszürke szemében most nem látszott a nála feltételezett ridegség, mely állítólag úgy megdöbbenette minisztereit, kik hivataluk birtokában olykor hajlamosak voltak feledni, hogy nem önfényű csillagzatai a honi politikának, csak Bethlen István teremtményei és eszközei. Amúgy e zárkózottságában is oly vonzó, puritán és szerény nagyúri jelenség a hozzá közel állókban: párthíveiben és munkatársaiban – hallhattam már előbb is – mérhetetlen csodálatot, lelkesedést és hűséget ébresztett. Ez a pátosz és étosz lüktet felénk Kuncz Aladár FELLEG A VÁROS FELETT című művének lapjairól is, ahogy ott a nagy író – persze fedőnévvel ellátva – a Mezőségért, a székelységért, az erdélyi magyar parasztságért és középosztályért aggódó fiatal államférfiről beszél; de így emlegette őt nékem már ifjú pályám derekán Lukinich Imre is, aki pozitivista módon, szépítés nélkül összeállította a bethleni Bethlen család monumentális történetét, hogy ti. Bethlen István aurája mindenkire mérhetetlen hatással volt. Valószínűleg ezért ír gr. Károlyi Mihály, az emigráns publicista is oly őszinte gyűlöléssel róla, ki véle, Károlyival szemben oly nemesen viselkedett, bár benne s apósában, ifjabb Andrassy Gyulában látta Magyarország romlásának démonait. Amikor Andrassy, maga mögött a két sikertelen királypuccs büntudatával meghalt, Bethlen István nem ment el személyesen részvétét jelenteni az özvegyhez, nem vett részt a halotti menetben sem, csupán Bethlen Margitot küldte rövid kondolenciára. Amikor Károlyi nevelő- és mostohaanyja, gr. Pálffy Géraldine az egyik Szentkirályi utcai Károlyipalotában haldoklott, s külön kérte Bethlent, mint is láthatná szeretett nevelt fiát, a Mihált (sic!), Bethlen salvus conductust adatott Károlyinak, és lefüggönyözött autón három-négy rendőrautó kíséretében hozatta Budapestre Magyarország pusztulásának e démonát! Károlyi kb. négy napig tartózkodott mostohaanyja betegágya mellett annak haláláig, majd visszavitték Bécsbe, mivel az, hogy a temetésén magát közszemlére tegye, már mégsem engedélyeztetett. (Így hallottam ezt barátomtól, gr. Révay Istvántól, ki egykor szintén a Szentkirályi utcában lakott, és mint gróf a grófhhoz bejáratos volt e „magasabb” körökbe.)

Bethlen ezen az estén kissé kopottas, régibb szabású szmokingot viselt, mely még inkább kiemelte szikár, inas és rugalmas alakját. Ahogy beljebb jött a szalonba, Szekfűhöz, Balogh Józsefhez és Kornfeld báróhoz, mind odatorlódtak az urak, akiket felszeg bejövetelemkor láthattam, s akiknek Bethlen most sietve sorra kezét adott. Azok mélyen – talán túlságosan is mélyen – meghajoltak; emlékszem például, mint hajolt szinte földig a kicsiny, gnómszerű báró Chorin... E férfiak most áthatolhatatlan gyűrűként vették körül Magyarország miniszterelnökét, kimutatván, hogy a minden hibájával és tévedésével együtt is oly nagy államférfi kizárólag az ő tulajdonuk. Igaz, maga Bethlen se mutatott „intellektuális” és „polgári demokrata” hajlandóságot, hogy körbejárván a két szalonban mindenkivel kezét rázzon – ezt még saját Egységes Párt-

ja híres klubjában, a Múzeum mögötti Esterházy-palotában (mely utóbb Tildy Zoltán közt. elnök és neje botrányokkal, különös fordulatokkal szomorkodó székhelye lett – gondoljunk csak Péter János kabinetfőnökségére és Mihályfi Ernő sajátos szerepére!) sem tette meg soha, avagy csak nagyritkán. Az volt mindig az érzésem – nékem a tőle korban és rangban oly távol állónak –, hogy nem is annyira feudális göggel van tele, ám eleve utálja a hajlongó strébereket, akiknek közreműködésével természetesen élt mint államférfi és mint pártvezér, tipikus és végzetes magyar (úri) realizmussal, mert hiszen mindig is hiányunk volt pozitív – „országépítő” – elemekben, így kellett legyen ez gróf Tisza Kálmán és Tisza István kormányzásával is... Persze hogy a kormánypártok mindig is tele voltak vegyes és selejtes elemekkel; így volt és így van ez máig mindenütt a világon; az elitben való hiány nem magyar sajátság. „Szegény ember vízzel főz”, ez kellett legyen szegény jó Bethlen kétségkívül hibákkal és hiányosságokkal bővelkedő kormányzásának alig tagadott maximája is.

Most körülvették, mint valami zárt, thébai falanx az említett urak Bethlen Istvánt a szalon közepén. [...] Ott voltak körötte Szekfű és a mindent menedzselő Balogh József mellett legelébb is Kornfeld Móric és Chorin Ferenc bárók, mindketten a br. Weiss Manfréd-konzern vezetői, Kornfeld még hozzá a legnagyobb magyarországi nagytőke főtanácsadója mindennemű egyházi, kulturális, egyetemi, főiskolai és irodalmi ügyekben – tehát nem is volt olyannyira oktalan azon udvarlás, amivel a „nemzet bájóját” körülrajongták mindennemű egyetemi tanárok és hasonló elemek, kiknek a „tudomány, művészet és költészet csupán áru” volt. Azután itt állt a fél szalont szinte betöltő behemót nagyságával Hóman Bálint, ki ekkor még nem fedezte fel önmagában Gömbös Gyula iránti végzetes rokonszenvét, s aki a Darányi-rokonság révén – melyből e kispolgári eredetű kiváló férfiúnak mind anyja, mind felesége eredt –, valamint Darányi Kálmán miniszterelnökségi államtitkárral, Bethlennek később galád árulójával való unokatestvéri viszonya által maga is szorososan tapadt a tágabb Bethlenkottériához, nem szólván arról, hogy gr. Klebelsberg Kunó kreatúrája és híve volt... Gratz Gusztáv mintha most is kissé apprehendált volna Bethlenre, közel és mégis oldalvást állott a márványkandalló tövében, ám feltétlen észrevehetően – és szegény Jászi ellenszenvét feltétlen kiérdemelten. Azután igen-igen jelentősen ott állott még Bethlen és Szekfű legközelében a szép lelkű és finom hangú Ravasz László ref. püspök, akit joggal tarthattunk a Bethlen-ház házi főpapjának. Már Kolozsvárott mint teológiai tanár és erősen társadalmiaskodó lelkészi férfiú is kezdettől intim barátja lett az ifjú Bethlennek, aki tegezéssel tüntette ki, holott az erdélyi arisztokraták, bár a legszegényebb köznemessel és derék székellyel is tegeződtek – hallhattam –, papi emberrel soha, mivel az a báró s a gróf tisztartója volt lelki dolgokban, az úri háztartás tagja, a jobbágyság és szegénység rendbentartója. Tudtam – bármi ifjú voltam is még! –, hogy Ravasz László mily galádul támadta Ady Endrét egyházi és nemzeti közlönyökben például *Alef* álneven... (Távol református atyafiságunk vénkisasszony tagjai gimnazista koromban néha elvittek délutáni istentiszteletekre a Kálvin téri templomba; ott hallhattam Ravasz László finom és művelt igehirdetéseit, amelyek mesterkéeltségükkel sajnálatosan nem gyűjthették fel a hit vagy a megtérés szelíd lángjait szívemben – az egész főpap rám rendkívül affektáltak hatott. Nem mintha enyhébb véleménnyel lettem volna ez időben a katolikus igehirdetőkről: Sík Sándort például éppúgy túlzottan patetikusként találtam. Abban a korban voltam, mikor semmi sem elég jó és tökéletes. Eszmémim, ha egyáltalában voltak vagy lehettek ilyenek, mind-mind a múlthoz kötöttek; ami pedig a közelmúltat s a jelent illeti, mindennek nyomban megláttam a fonákját.)

Hadd folytassam még e történelmi tablót: kik is vették körül – akkor és ott – Bethlen Istvánt. Például Hegedűs Kálmán és Révész Imre debreceni theol. tanár és egyháztörténész, akkor még nem népi demokratikus keresztyén, ám Ravasz László és Szekfű Gyula intim és példának mutogatott híve: ugyanígy Miskolczy Ágost főügyész, ki hevesen magyarozott valamit a miniszterelnöknek Kornfeld báró buzgó helyeslése közepette – alighanem egy újabb illegális bolsevik akció leleplezésével untatták szegény Bethlent... Aztán ott állott közel, hatalmas termetével szinte elzárván a Bethlen felé vivő utat Ottlik György, kivel ezen az estén a nagy Szovjetuniót illető kisebb összehozalkozásom támadt, ámbár számomra feltétlen pozitív eredménnyel zárult. Ott terjengett továbbá még pl. Domony Péter bankügyvéd, Kornfeld bárónak anyja révén unokaöccse, ki ez idő tájt valósággal megremegtette a magyar külpolitikai tájékozódást AZ ANGOL IMAKÖNYV REFORMJÁRÓL értekező cikkével.

Ott állott még tolavón kissé, Bethlenbe félig hátulról belékarolva Frommer Rudolf, a Frommer és Tsa Fegyvergyár tulajdonosa, akinek A KORSZERŰ FEGYVERGYÁRTÁS REFORMJA című alapvető érdekű cikkét készséggel közölte a más ügyekben oly igen kényes Szekfű Gyula – Kornfeld báró és Balogh József nyomatékos kérésére. Ezeknek és más hivatalos férfiakkal, így Kornis Gyulának fontoskodó tülekvése Bethlen körül, megvallom, bizonyos viszolygással töltött el – ez is valami végzetes gátlásként hatott utóbb államférfiúi pályámon, hisz a sikerre törő vagy már sikeres államférfinak eleve el kell vetnie magától a jó ízlés gátlásait, ahogy a közönség körében sikerre, elismeretésre törő tudósoknak, egyetemi tanárnak is – mint Szekfű Gyula is gyakorta megtette... (Mily elszorító ez ama komoly és komor férfiúnál, kinél nagyobb történetírója még nem született Magyarországnak, erről meláztunk nemrég az én szeretett, régi, igaz lelkű Benda Kálmán barátommal a bécsi Haag kávéház árnyas kertjében, esett, szomorú fejekkel!)

Tehát: ott állott Bethlen István az őt körülvevő közéleti nagyságok áthatolhatatlan gyűrűjében, a márványkandalló előtt, finom, hosszú ujjai között füstölgő cigarettával, kissé hátravetvén jellegzetes, kopasz fejét – mely tartás csak még jobban kiemelte sátorra merész vonalát s tömör bajuszának egyéni különlegességét –, és hallgatta Kornfeld báró nyilván okos előadását és Miskolczy Ágost főügyész mindég és mindég a bolsevista veszélyre utaló, izgatott mondatait. A szalonban kívülük alig is beszélt más, a jelen lévő nagyszámú intellektuális, kis- és nagypolgári stréber akarnok ihletetlen hallgatott... Magam, a tizenkilenc éves ifjú, ki – szinte hihetetlen! – egykor valék, oldalt támaszkodtam a fehér-lakk és bordó-arany tapétás falnak, átszellemülten nézve a régi dicső és a mai szenvedő Erdély iránti olthatatlan rajongással szívemben az egykori Magyarország legnagyobb és legtragikusabb államférfiát. Már ekkor is szinte csupa-erdélyi és „keleti magyar” barátom volt, viharzó ifjúságom társai és tanúi: a teljes ragyogáshoz azóta sem juthatott Gyöngyössi István, a korán elhunyt Gyulai Pál, a szerencsétlen báró Kemény Gábor, a mérhetetlen naivitású és komoly Imreh Tibor, a lelkiismeretes Megyeri Béla, majd öccse, a jeles szobrász, Megyeri Barna, a különféle Jancsó fiúk és sokan az EFE-ből és SZEFE-ből. Már ekkor is vitázó és szerető barátságába fogadott a feledhetetlen Pásint Ödön s a be nem teljesedett Asztalos Miklós; majd nem sokkal ezután, alighogy megzendült közírói hírem, bevontak körükbe Bethlen Istvánnak atyjukhoz semmiképp sem méltó, ám mégsem felelőtlen fiai: András és István – a harmadikat, Gábort, ki folyvást külhonban szolgálta a hazát, nem ismerhettem. Soha senki, de senki nem vetette szememre „idegen” eredetemet és szlávos nevetem, hisz Erdélyben a „fogadott magyarok” – hogy az 1790–91-es évek szép kifejezését használjam – eleitől fogva mindig is egyenrangúnak s a haza fiainak számítottak. [...]

Mivel szomorú gyermekkoromtól és zavaros ifjúságomtól kezdve balvégzetű csillagzat alatt születvén (a Halley-üstökös uralkodott az égen világrajöttemkor, mely háborút, vért és halált jelzett), hajlamaim és olvasmányaim nyomán „politikusként”, „államférfinak” készültem, és mivel egész meghasadt rokonságom körében csak politikáról és történelemről hallhattam, így most felívelő pályám kezdetén, a Hungária szalonjában is átszellemülten és meghatottan néztem Bethlen István felé. Magát a rendszert különben, amely nevéhez vagy a Kormányzó Úr nevéhez kapcsolódott, és sokban „kinyomata” (a német „Ausdruck” reformkori magyarítása!) volt Magyarország összes nyavalyájának, természetesen élénken utáltam. Láthattam a rendszer egyes törtető figuráit s ezek még ifjú előképeit felnövekvő osztálytársaimban a különféle zsúrokon, routokon, estélyeken, ahol természetesen én is megjelentem, mivel egy pillanatra sem tagadhattam meg osztályomhoz való tartozásom; inkább azon belül játszadoztam, valahogy úgy, mint a XVIII. században a forradalom előkészítői vagy az Andrássy-, Károlyi-kottéria játszott a baloldallal, a szociáldemokráciával és a kommunistákkal, amely klikket – tudatosabb lévén – hamar megutáltam. A rendszerrel, melynek bázisa volt a piarista rend és gimnázium a Belvárosban, már kegyesrendi növendékként sem éreztem közösséget, bár másfelől tizenkilenc-húsz éves koromban izraelita és valóban baloldali-proletár ismerőseim immár megérezhették bennem, hogy nem vállalhatom a legvégletesebb következményt: az osztályomból való kilépést, az illegalitásba és a rendszert aláásó aprómunkában való alámerülést a „*Dögölj meg, apám – dögölj meg, anyám!*” végleteiig... Már ekkor éreztem magam iránt s később majd még inkább a „népies” (paraszti vagy álparaszti, álkuruc) vagy az izr. és „proletár” (álproletár, inkább kispolgári) bizalmatlanságot. Ugyanezt éreztem később Gyöngyössi Istvánnal együtt, a *Századunk*, Vámbéry Rusztem stb. környezetében is – ahhoz gazdag grófnak kellett az embernek lennie, hogy „balosságát”, mint Károlyiét, elfogadják. A sznobizmus és politikai törtetés jól ismert válfaja ez, mely Nyugaton ma is fel-felliheg.

El kell itt mondanom még, hogy Bethlen Istvánt már előzőleg ismertem „látásból”. Láttam ugyanis távolról véghetetlen magányosságot árasztó sétái közben néha a budavári Bástya sétányon: merev, angolos eleganciájával, shetland felöltőben, keménykalappal, karján összecsavart esernyővel. Emlékeztem még, mint kiáltottak fel ugyan ezen Bástya sétányt fürkészve a reformkori ifjak, ha meglátták ott zordon egyedüllétben föl-alá járni, úgyszintén angolos civilben, gr. Széchenyi Istvánt: „Íme: a magyarok Istene.” Bethlen István lépteit nem követte soha efféle patetikus elragadtatás – ki is gondolt reá magányos éjszakáin, szüntelen tanulás közepette vagy nyolcvan cigaretta gőztorlatai közt, mit tesz e hanyatló kor legnagyobb magyarja nemzetéért, hogy hazáját a teljes megsemmisüléstől megmentse. Már talán előbb, úgy 1928–29-ben vagy később is láttam Bethlent az Egységes Párt klubjában nyáridőben. Nagybátyám feleségének, Janka néniének („a Janka egy lehetetlen nő”, mondták szegényről az egész magyar-tót-sváb-olasz stb. rokonságban) valahogy rokona volt oldalról Rubinek István, az Egységes Párt üv. klub elnöke, ily révén bemehettem én is szíves fogadtatást találva az Egységes Párt klubjába, illetve részt vehettem félnyilvános pártvacsoráin, ahol kritikus szemmel és tiszteletlen érzésekkel láthattam mindazon jelentéktelenségeket, akikkel Bethlen fölényesen kormányozta Magyarországot. Itt láthattam közelről ama Pekár Gyulát is, aki ifjan Mikszáth, illetve a Singer és Wolfner környezetében kezdte pályáját enyhén pikáns, franciás novellistaként, majd közel kerülvén Herczeg Ferenchez, a Petőfi Társaságban jutott pódiumhoz. Közben, e vacsorák alatt Szabó Dezső ígéjét mormoltam magamban – „Pekártalanítsuk a magyar irodalmat!”, e tiszteletlenség-

get néhány újságírónak és konzervatív diákvezérnek is megsúgva – egyetlen „úrifíú” se volt közöttük! –, azzal nagy röhögést keltvén. [...]

Pekár különben igen elegáns, kisportolt, nagydarab, teljesen kopasz úriember volt, szépen gondozott, „magyaros”, ősz bajusszal, rendkívül jó modorú és igen korrekt – ám mint író, hát istenem, teljesen jelentéktelen, bár valahogy a jelentősebbnek hitt Justh Zsigmond barátja és kortársa volt. Csak hogy tudjátok, szeretett ifjú híveim, Pekár Gyula állt modellt túlságosan is tökéletes atlétatermetével a – gondolom – Zala György alkotta Arany János-szobor Toldit ábrázoló mellékalakjához, ami az én gyermekkoromban még köztudott volt. Atyám gyakran viccelődött azon, hogy Pekár az Egységes Pártból jövet naponta megcsodálhatja tulajdon atletoid tökélyét – más ügye maradt neki. Tehát itt, az Egységes Párt vacsoráin, a nagy, patkó alakú asztal lehető legvégén ülve láthattam teljes egyszerűségében Magyarország legkülönb államférfiját; közvetlen puritanizmusa és „úriembersége” elbűvölt és őszinte csodálatra készítetett, miközben joggal felháborodtam az őt körülvevő sok-sok marhán és buta magyaron – mert hisz tudni való, hogy nem minden magyar ember művelt, jellemes és okos... Ezek itt mind-mind konjunkturisták és korruptak voltak, s a nagy államférfi, mint már akkor is tudtuk, bőven adott alkalmat nekik a korrupcióra, üzletekre stb. (De hát oly tiszta, puritán és ragyogó volt-e Masaryk és Beneš Csehszlovákiája, melyet baloldalunk úgy tisztelt, s amelyet én is, bár módjával, szintén tiszteltem?!) Egyszóval itt láttam Bethlent tavaszi és kora nyári estéken homokszín vászonruhában, hűvös barátságossággal beszélgetni, aztán magányosan, testőrök és detektívek nélkül távozni, ahogy puha szalmakalapját feltéve minden kíséret nélkül elindult fel a Várba. Milyen egyszerű volt s mégis milyen méltóságteljes, minden kellelés nélküli! Mennyire európai és mennyire magyar tudott egyszerre lenni.

Csak közbevetőleg: az említett Rubinek István a korábban elhunyt Rubinek Gyulának, az Országos Magyar Gazdasági Egyesület (OMGE) híres, hírhedt főtitkárának, majd az ellenforradalmi kormányok földművelési miniszterének, a kiherélt kiscgazdapárt megalkotójának, a földreform teljes meggátlójának öccse volt. Rubinek Gyula nem volt cseh származék, mint hitték; tót nevű, Bars megyei, szerény birtokú nemesi családból eredt, s mint agrárszakember a nagybirtok rendíthetetlen hitvallója volt, rendkívül tanult, tipikus konzervatív úriember, aki minden parasztmozgalomban, minden földreformban Magyarország végzetét látta. Igen-igen progresszív, bár teljesen passzív atyám és a progresszió s a liberális konzervativizmus közt szelíden ingadozó nagybátyám nagyra tartották kormányzati tehetségét. Nagybátyám kiváltképp sajnálta – talán opportunisták okokból is, hiszen a két Rubinek testvér rokona volt –, hogy utóbb az ingatag lelkű gr. Teleki Pál, nem pedig Rubinek Gyula lett Magyarország miniszterelnöke; mert hát Rubinek nélkül nem lehetett volna a középbirtokos kiscgazdák antiszocialista tömegéből az 1919 utáni rendszer alapépítménye. [...]

De most, az asszociációk kataraktáiból felmerülve, legfőbb ideje visszatérnünk a Hungária-beli vacsoraestélyre!... Tehát ott állott Bethlen István a márványkandalló előtt, kezében hosszú, sajátos cigarettaszipkával. Körötte ott álltak az 1919 utáni Magyarország régi-új elitjeinek választottjai, a régiből nem teljes értékkel élő új uralkodó osztály tagjai, akiket irigykedve úgy utált Erzsébet kávéházi emigrációjából Vámbéry Ruzstem, messziről Jászi Oszkár, maguk is egy régi-új elit fároszaiként kezdvén megtört pályájukat. [...]

Most megjelent a maître d’hotel, egy kb. hatvanéves, komoly és előkelő férfiú, őszes, elválasztott hajjal, kis angolbajusszal, aranygombos, aransujtásos frakkban – általa-

ban ezen újabb angломán korszakában szegény jó hazánknak sok helyütt utánozták a londoni eleganciát – sajnos nem a párizsit, sóhajtom utólag, nyöszörögtem magamban egykor... A maître d’hotel arcán már elsimultak londiner-, lakáj-, liftboykorának viharzó érzelmei; az uralkodó osztály tagjának számított maga is, legalábbis oldalról, miként a megyeházi hajdú, a főszolgabíró ajtónállója, a minisztériumok és bankok főportása, a rendőr és csendőr főtörzsőrmester, az egyetemi vagy gimnáziumi pedellus, a bankhivatalnok, kinek apja-anyja még külvárosi proletár volt, ám ő már bekerült az úri körökbe, s nemsokára cégvezető lesz stb. Igen, a maître d’hotel sima és szinte miniszteri tanácsosi arcán már semmi sem látszott azon érzelmekből, ahogy alantaszabb beosztású korában és jóképű kültelki proletárfiúként irigyelte a grófokat, bárókat, bankárokat, huszárönkénteseket, a léha és gazdag úriúrukat és mindenféle demimonde-okat, akik Herczeg Ferenc regényeiben és színdarabjaiban (pl. A LÁP VIRÁGA) maguk is éppen itt, a Hungáriában mutogatták magukat. A maître d’hotel odalépett mély meghajlással Balogh Józsefhez, s nyilván azt susogta: „Tálalva van” – Balogh József erre odalépett Bethlen Istvánhoz, és úgyszintén mélyen meghajolva rebegett neki valamit. Bethlen, jól láttam, szokása szerint felhúzta szemöldökét, és tétován körülnézett, kissé eltartván magától kivételes méretű cigarettaszípkáját. Chorin Ferenc a kandalló párkányára ágaskodott, s elvett onnét egy kristályüveg hamutartót, rikácsoló, agresszív hangján mondván, hogy mindenki hallja: „Parancsolj, kérlek, kegyelmes uram.” Kornfeld Móríc báró szivarjának egy ifjú lakáj tartott oda egy másik, súlyos hamutartót, amit Kornfeld elvett tőle, belenyomta szivarját, barátsággal mondván a szomorú arcú fiúnak: „Köszönöm, kedves fiam!” [...]

Általában tudható volt, hogy Kornfeld Móríc báró, mint jellemes ember és „erényhős”, mindent őszintén, alaposan és lelkesen csinált. Hadd mondjak el erre nézvést egy konfesszionális jellegű életrajzi adalékot. Tudni való, hogy még e század elején a Kath. Szövetség s a Szent Imre-kör kezdeményezésére az egyetemi tantermekben mindenütt kiakasztották a feszületet. A „zsidó” és „szabadkőműves” ifjúság fellázadt ez ellen, s letépték a falról a keresztet, mire óriási verekedések támadtak. A fiatal Kornfeld Móríc joghallgató – a báróság és a pelikános címer csak 1910-ből való, a Weiss báróság pedig csak 1918-ból! – hősiesen és támadón verekedett és őrjöngött, akár egy igazi Makkabeus a „keresztény” ifjúságnak a Szent Imre-körben és a MISE-ben (Magyar Jogász Sport Egyesület) tömörült vezéreivel –, ezek közül hadd említsem most a bethleni, majd gömbösi politika híres, ám hírhedt-hírességükben is jelentéktelen alakjait, mint aminők Zsitvay Tibor későbbi igazságügy-miniszter, Karafiáth Jenő ügyvéd, képviselő, majd vallás- és közoktatásügyi miniszter voltak, de ide tartozott, a pofozkodó és zsidóverő keresztény ifjak közé Kelemen Kornél neves józsefvárosi ügyvéd, Gömbös egyik későbbi alzáslótartója is. Amúgy ezek is, a többiek is mint keresztények teljesen agnosztikusok és híres kurvapeccérek voltak, szemben Kornfeld Mórícival, ki utóbb maga volt a tiszta bibliai vallásosság és erény...

Hadd mondjam el itt még, hogy az 1918-ban már báró Kornfeld Mórícot személyes nagykapitalista élmények terelték a kereszténység s a kath. egyház felé. Az első világháborús összeomlások immár vagy két éve – alig harmincöt évesen! – a Ganz-gyár vezérigazgatója volt, persze családja-rokonsága jogán, igen expeditív és semmiképp sem munkásbarátnak nevezhető vezérigazgató, precíz bürokrata és kizsákmányoló. Kitért a Károlyi-forradalom, s az egyesült „fej munkások” (Nagy Endre!) és kétkezi munkások már november elején véresre verve pofozták ki gyárából a munkahajcsárként gyűlölt Kornfeld Mórícot, ki épp hogy csak élve megúszta ezt az inzultust. Bár a Kun Bé-

la-féle rezsimben nem esett bántódása, sógorával, Chorin Ferencsel, valamint hitvesekkel és gyermekekkel utóbb mégis felkeresték a városligeti Jáki-kápolna plébánosát, a később Nyisztor Zoltánnal híressé vált kereszténypárti politikust, s a szent keresztiséget elnyerve, attól kezdve hangsúlyozottan „keresztények” lettek, zsidókkal legfeljebb „hivatalosan”, de családirag már többé nem érintkeztek, zsidó célokra egy vasat sem adtak, és így tovább... Mindezt csak afféle rendhagyó kuriózumként említem, hisz köztudott, hogy 1918 októberében, majd az 1919-es kommünben mennyi nagyburzsoá származék (pl.: szegedi Lukács György) vagy középpolgári eredetű zsidó értelmiségi volt a vezetők körében – maga Kun Béla is krisztianizált, partiumi zsidó gentryk ivadéka volt.

Bocsánat, de nem tehettem másként, igenis el kellett „kalandoznom” újra – nem holmi henyé és széplelkű asszociációk labirintjaiban, inkább két háború közötti társadalmunk bonyolult és ellentmondásos geneziséét követve. Hiszen aki nem ismeri például Kornfeld Móric báró lelkialkatát, az aligha képes eligazodni a Horthy- vagy Bethlen-éra Magyarországnak mélyvilágában. [...] Kornfeld Móric kétségkívül igen művelt, olvasott s a kvalitást mindenben megérező férfiú volt, és gróf Bethlen Istvánon látszott, mily kitüntető figyelemmel és kedves udvariassággal vonja maga mellé, ahogy a maître d’hotel vezetésével az előkelőségek menete az ebédlőterem felé megindult, kikanyarodván az aranyló hangulatlámpákkal megvilágított folyosóra, vagy fél tucat aranygombos, frakkos ifjú pincértől kísértetve. Bethlen hosszú, rugalmas léptekkel ment Kornfeld báró és Balogh József között, rossz szokása szerint mindkét kezét szmokingja zsebébe mélyesztve, mivel cigaretta nélkül nem tudott mit kezdeni velük. Mögötte jött magára erőltetett hosszú léptekkel Szekfű Gyula, akitől eleve idegen volt az úriemberek határozott járása, s csak lágyan tipegni tudott. Azután jöttek Chorin Ferenc, Gratz Gusztáv, Kornis Gyula, Hegedűs Kálmán, Puky Endre stb. stb. A nagyteremben a maître d’hotel és Balogh az asztalfőre ültették Bethlent, melléje Puky Endrét és Hegedűs Kálmánt, akiről senki sem tudta, minek is köszönhetik megbecsültetésüket e magas intellektuális körben – alighanem csak Bethlen István figyelmének. Szekfű és Balogh a főasztal oldalára ültek, Bethlen közelébe. Végül a sürgölődő és antiintellektualizmusukat nem titkoló ifjú lakájok és pincérek bennünket is elhelyeztek a megálapított ültetési rend szerint. Én, mint már írtam, az akkor felfelé igyekvő és erőltetett konzervativizmusában mindenre kész, okos Frey András mellé kerültem, a patkóasztal jobb oldali hajlatánál. Közelünkben ült Nyíró István ideg orvos, magántanár, az erdélyi író testvére, egy szomorú, nagydarab, keseszőke és érdektelen férfiú – bár talán helytelen, ahogy ifjonti arroganciámban az embereket kezeltem (tizenkilenc éves voltam, válogató és pimasz), így a derék Nyíró doktort is, kiből rendes tanár lett, s én, lám, alig is méltattam figyelemre. Annál inkább a közelünkben ülő Genthon István művészettörténész, aki – mint régebbi tag itt – kihívó fintonok kíséretében szemtelen megjegyzéseket tett a vacsora díszvendégeire s az általános szervilizmusra és szubaltern viselkedésre, melyet pl. a nagy Szekfű Gyula is nyilvánított Bethlen és Kornfeld közelében. A lojális Frey András idegenkedve hallgatta, ahogy én, mint új tag, félénken jegyzém meg: „Úgy látszik, itt a nagytőke és a történelmi arisztokrácia társult hatalmának megmutatásáról van szó”, mely erősen paleomarxista megjegyzés Genthon Istvánnak annál inkább tetszett, aki sem származásánál fogva nem volt marxista – egy francia törzsből eredt közigazgatási bírósági haszontalan fia –, sem pedig szellemtörténeti orientációjánál fogva nem volt balos. A vacsora végén mondta is, hogy én még nagyreményű „lázító” és „destruktív” leszek, ha már most, ebben a környezetben így kezdem... Amúgy, indítványozta, sétáljunk együtt haza, hisz közel lakunk egymáshoz, és

útközben még megihatunk egy konyakot a Centralban vagy az Yldiz Kioszkban (Rákóczi út, emelet az Occasio áruház felett). A jövő héten pedig, mondta, okvetlenül jöjjenek el a Centralba, Gerevich Tibor asztalához, ahol sok érdekes ember lesz, s akiknek bizvást tetszeni fog arroganciám és tiszteletlenségem. [...]

De körülöttünk, a gyertyafényben ragyogó asztalnál is lelkesen gyalázkodtak a keresztény nemzeti rendszer elitjének kiváló vagy magukat kiválónak vélő ifjai, a magántanárok, ipari és agrárszakemberek, karriert remélő ifjú hivatalnokok s egyéb senkik és semmik... Viccelődtek, hogy Bethlen az asztalfőn mily unottan és fáradtan néz a levegőbe, alig is figyelve az általa országépítési és feudálkapitalista okokból különben nagyrabecsült Kornfeld és Chorin bárók magyarázataira; viccelődtek, hogy Szekfű mily félszegen ül terítékénél a hűvösséget árasztó nagy államférfi mellett; és csúnyán röhögtek, hogy a „Klebi” – gróf Klebelsberg Kunó, Magyarország Eötvös József és Trefort Agoston után legkülönb vallás- és közoktatási minisztere –, lám, sosem nyer meghívást ezen már 1926–27 óta rendezett pompás díszvacsorákra, holott hát mily nélkülözhetetlen építője volna a rezsim kultúrpolitikájának. Csak később, már a korai harmincas években láttam meg teljes mélységében, hogy szegény Hazánknak mily nagy rákfenéje az irigység, az érdemek és önzetlen szolgálatok megrágalmazása. Besétálva a tudomány és a kultúrpolitika csábos ligeteibe, megtudhattam például, hogy Szekfű, Hóman, Gerevich, Farkas Gyula stb. micsoda undorító és szemtelen módon beszéltek Klebelsberg Kunóról, akinek egyebek közt köszönhatték a bécsi, berlini, római Collegium Hungaricumokat, a bécsi testőrpalota renoválását, a bécsi Magyar Történeti Intézetet, a római Coll. Hungaricumot. [...] Azután is még sokszor hallhattam a „Klebi”-ről gunyoros megjegyzéseket Szekfű Gyulától a híres-hírhedt péntek délutáni Modern kávéházi asztalnál, holott Szekfűt a pesti fakultás ellenzésével dacolva, a zömében protestáns és függetlenségi tanári kart (l. Domanovszky és tsai) lecsendesítve éppenséggel a „Klebi” hozta haza a bécsi Staatsarchivból, ahol ugyan m. kir. külügyminiszteri tanácsosi rangban élt, de magányosan és folyvást csak olvasva vagy lerészegedve – vesebaja is, maga mondta, innét való volt... Meddig is folytathatnám? Köröttünk élcelődtek, röhögtek, kuncogtak a Szekfű által önkritikusan csak „neobarokk”-nak nevezett rendszer választott intellektueljei – nemcsak a „Klebin”, kit Szekfű végtelen gonddal tartott távol a *Magyar Szemle* oldalaitól, ám röhögtek más távol levő nagyságokon is, így például gr. Apponyi Alberten avagy a mi Felvidékünk nagy szülöttén: Berzeviczyn... Holott mindjárt a vacsora után épp Bethlen István szájából hallhattuk, hogy mint tisztelet és szereti ő igaz honfíui szeretettel ama gyönyörű magyar emberpéldányt, akit gr. Apponyi Albertnek hívtak; majd később magam is hallhattam Szekfű szájából, hogy mint utálja ő Berzeviczy Albertet – sosem feledve A SZÁMŰZÖTT RÁKÓCZI ügyében Apponyi és Berzeviczy álláspontját, jóllehet utólag maga „revideálta” korábbi Rákóczi-képzetét a Magyar Történet XVIII. századi kötetében...

A Magyar Szemle Társaság díszvacsorája a vége felé járt, a Hungária Szálló sárga márványtermében az aranyló hangulatvilágítás s az ezüstözött gyertyatartókban lengő gyertyafény közepette, mint mondtam, általános feszélyezettség s a társalgásban halk gyalázkodás uralkodott. A kiváló vacsorát gyönyörű likőrös fagyalt és török feketekávé fejezte be. Szerencsére toast nem volt, így mindenki boldog volt, mikor a Szekfű, Kornfeld báró, Puky Endre, Chorin Ferenc, Kornis Gyula, Hegedűs Kálmán által körülfogott Bethlen az őt úgy jellemző férfias gráciával asztaltársai felé meghajtottá okos, kopasz fejét, s azzal felkelt az asztaltól. Ismét a már említett maître d’hotel és a boyok vezették hazánk nagyjait a kiszellőztetett szalonok felé; a „többiek”, azaz mi rendetlenül tódultunk a két szalonba, ahol a boyok szivarral és cigarettával szolgáltak. Beth-

len rágyújtott, majd Balogh József által vezetett egy bordó brokáthuzatú kanapé sarkára ült, körötte álltak unott mosollyal Szekfű Gyula, szivarral kezében, szemüvegét okosan villogtatva Kornfeld báró, fanyarul vigyorogva Chorin Ferenc, ugrásra és fontos közlésekre készen Miskolczy Ágost, az antibolsevista főügyész és talán más jelentéktelenségek is – ha jelentősek lettek volna, nyilván emlékeznek rájuk.

Még nem tudhattam, hogy közéleti pályám a maga összes hiábavaló dicsőségével és korai befejeztével éppen most, ezen félórában veszi kezdetét... Akkor még dús, vörhenyes gesztenyebarna frizurám megbomlott – mily jó is, hogy atyám és nagybátyám, akik kopasz tekintélyként mindig is oly nagy gondot fordítottak az ifjak frizurájára, nem láttak így. Zavartan mosolyogtam, a vörös tapétás falnak támaszkodva hallgattam a velem barátságra lépett Genthon István bennfentes „gyalázkodását”: „Nézd csak, itt jön a Szekfű, a Kornfeld, a Chorin, a Kornis, mind ott nyüzsögnek a Bethlen körül. Nézd a Baloghot, hogy fontoskodik. Te még nem tudod, kicsoda ez a Balogh-Bloch, nézd csak meg jól, majd megtudod” – burkolt antiszemitizmus volt ez, persze, utalás Balogh József közel-keleti megjelenésére, mely leírhatatlan tökélyvel egyesítette magában mindazon palesztin–szemita–ókaukázusi jellegzetességet, melyből *A Nép* című budapesti antiszemita napilap zsidó karikatúrafejét produkálta – az aláírásokat, gúnyiratokat e zsidófej alá a zsidó házasságban élő Kosztolányi Dezső fogalmazta. (Kosztolányi felesége; színészné – és írónőként Harmos Ilona volt, eredetileg Lengyel Menyhért szeretője – gondoljatok csak a szép Kosztolányi-féle szerelmes versre: *Ilona, Ilona, Müezzin éneke* stb.) Báró Hatvany Lajos a Kosztolányi–Harmos-házasságkor Budán, a Mikó utcában egész kis házat ajándékozott nekik, majd 1919 után, ahogy a nagy jellem, szegény jó Kosztolányi antiszemita és Ady Endre ellenségei közé adta magát, szóba sem állt vele többé – ugyanez történt a HÁROM NEMZEDÉK zsidó szerelemben és házasságban élő szerzőjével is.

Nos, Balogh József körbecikázott a teremben, s meglátva engem, nyájasan átkarolt, mondván: „Kérlek szépen, gyere csak, ülj le ide a Kegyelmes Úr mellé, hadd beszéljen mai fiatalokkal.” Alig tudtam meghajolni, és máris lenyomott a szófára Bethlen mellé, mondván neki nevemet. Bethlen kissé felemelkedve kényelmes ültéből odanyújtotta jobbját, és barátságosan fürkésztve szürkés-kék hideg szemével azt mondta: „Szervusz, Isten hozott. Ülj csak le. Olvastam tanulmányodat, igen érdekes és hasznos írás.” – Persze, „hasznos” volt neki, nekünk, mert hiszen a régi Felső-Magyarország egész története mint a tótságból vett, patrióta, magyar nemesség története nyert ezen írásomban értelmezést.

Mindjárt hozott Balogh József egy másik ifjú áldozatot is, ezt egy mély fotelbe nyomta le Bethlen jobb oldalára. Nyurga, igen magas, csontos, szőke fiú volt, Duckworth Barker Vernon, az Eötvös-kollégium angol lektora, egy valódi „Oxford-boy”, ahogy ezt Balogh gyakorta mondogatta az általa és bizonyos könnyen körülhatárolható arisztokrata és nagykapitalista körök által ideálként tisztelt angol fiú- és fiatalember-típusról – megannyi közhely, társadalompolitikai stereotíp. [...] Ez az Oxford-boy itt jól mosdott és borotvált volt, nem feltűnő, de láttam rajta, hogy a történelmi Magyarország utolsó nagy államférfiával és politikai elméjével – igazolásomra: olvassatok bele Bethlen István írásainak és beszédeinek kétkötetes gyűjteményébe (Athenaeum)! – mit sem tud kezdeni. Bethlen is udvarias közönnyel nézett reá. A beszélgetés vontatottan kezdődött, valaki, aki Szekfű mellett állt, oldalt pillantva Szekfűre, valami szemtelen megjegyzést tett gr. Apponyi Albertről, nem volt nehéz észrevennem, hogy Szekfű bizonyos elégtétellel mosolygott, hiszen sosem feledhette Apponyi óvását A SZÁMÚZOTT RÁ-

kóczi ügyében. Sajnálom máig is, hogy nem emlékszem rá, bár emlékezőtehetségem nem mondható korlátozottnak, hogy ki is gunyorkodott itt Apponyiról, ám azt okvetlen észre kellett vennem félszegen Bethlen mellett ülve a szófán, hogy Ottlik György arca elkomorul... Igen, e jeles és nagyképűn előkelősködő külpolitikai és népszövetségi szakértő, hevesen udvarolván a később Pálffy Miklósnévá, majd Klobusiczky Ödön-névé lett Apponyi Júliának, máris úgy tekintette magát, mint Apponyi Albert vejét – s már-már úgy viselkedett, mint Apponyi hoptestere Budapesten, Genfben stb., ami, úgy látszik, vérükben is lehetett az ozoróczi és kohanóczi Ottlikoknak. (Érdekes ősök, a memoáriró Ottlik György, nagy fejedelmünk, II. Rákóczi Ferenc főudvarmestere s a felvidéki evangélikus rendek egyik vezetője, Göttingában tanult igen művelt ember, marta volna el az árulóvá lett Ocskay Lászlót a fejedelemtől, hoptesterként elzárván a brigadéros elől a fejedelemlőz való bemenetet – legalábbis így adja elő az ügyet Hercezeg Ferenc OCSKAY BRIGADÉROS című nagyérdemű politikai színjátékában.) Az Apponyira vonatkozó megjegyzés hallatán Bethlen szemrehányóan emelte fel fejét, mondván: „Kérlek, ne bántsátok, ne merjétek bántani Apponyit. Kevés ilyen igaz és kiváló magyar él manapság közöttünk.” Szekfű erre fanyarul mosolygott, Kornfeld és Chorin bárók viszont helyeslőn bólogattak. Ekkor Miskolczy főügyész, a kommunista üzelmek hivatott és hivatalos ellenőre, Duckworth Barker Vernon mögött állva, arra szinte ráhajolva az oroszországi állapotokkal kezdte traktálni Bethlent, aki látható érdeklődéssel hallgatta. Vernon jellegzetes angol fiúarca komor lett, hisz jól értett magyarul, s mint később megtudtam, az Eötvös-kollégiumi baloldallal (Mód Péter stb.) valamely pozitív kapcsolatban állt – az Oxford-boyok bár küllemre és társadalmilag megfeleltek Balogh József és hasonlók képzetének, de világnézetileg abszolúte nem – ezt Magyarországon akkor még nem vagy csak igen kevesen tudták.

Ám ez nem is lényeges. Annál inkább, hogy mikor Miskolczy főügyész hosszas fejtegetései nyomán végre Bethlen is szóhoz jutott, cigarettaszipkájával hadonászva azt kezdte magyarázni, hogy a szovjet rendszer teljesen Sztálin személyes uralmán s már nem is a forradalmi tömegeken alapul, mivel a forradalom már elcsitult... – s ebben jórészt igaza is volt. Azután Bethlen körbenézett, és felém fordítva fejét megkérdezte: „Mondd, kérlek, neked mi erről a véleményed?” – s mintha csak sürgetné véleményemet, egész testével felém, a díszvacsora legifjabb vendége felé fordult. Élve a körben terjengő meghatott és feszengő hallgatással, ültömben előrehajolva, Bethlen és a körötte álló Szekfű és Kornfeld báró felé lesve, ezt mondtam – körülbelül: „Olvasmányaim alapján nem oszthatom a Kegyelmes Úr nézetét, mert bár a mostani vélelmezett Thermidor – ó, mily művelt voltam már akkor! – egyben Sztálin személyes uralmát is jelenti, a rendszeren semmiféle változás nem történhetik, mivel e tíz év alatt a régi orosz társadalom minden rétegét a rendszer szinte teljesen likvidálta, s így senki és semmi nem maradt, hogy Sztálin személyes uralmát, mely a párttal egybeforrt, bármi is korlátozza.” Bethlen mélyértelműen nézett rám vissza: „Kérlek, amit mondtál, az igen megfontolandó szempont... Egy uralkodó, bár törvénytelen rendszer megdöntéséhez vagy revíziójához mindig is megfelelő társadalmi erők kellene... Már csak ezért is kell nekünk annyira vigyáznunk a fennálló társadalmi rend történeti folytonosságának épen tartására.”

Láttam, hogy Miskolczy Ágost főügyész kissé kedvetlenül néz rám; de azt is láttam, hogy Balogh József, Kornfeld Móric báró és Szekfű Gyula – bár hát nyilván nem osztották nézeteimet, mert „idealisták” voltak – nem vették kedvetlenül tudomásul ezen első felléptemet. – Aztán még sok mindenről volt szó az urak, a „nagyok” közt – fő-

ként a földkérdésről és a kommunista veszélyről –, miközben a Bethlent körülálló előkelőségek buzgón nyilváníták kontroverz nézeteiket, maga Bethlen pedig figyelmesen hallgatott. Végül úgy tizenegy óra tájban a miniszterelnök felkelt a kanapéről, odaadta kezét nekem, az Oxford-boynak s a többieknek, s azzal Kornfeld, Székfü és Balogh a nyomába szegődtek, hogy kikísérjék. A társaság is csakhamar oszlásnak indult, a nagy attrakció lezajlott. Kornfeld Móric báró most feszesen odalépett hozzám, és kezét nyújtván így szólt: „Kérlek, kedves Lajos – ah, keresztnevemen szólított, megkérdezte, megtudta! –, nagyon örülök, hogy megismertelek. Rövidesen örömmel látnánk, én és a feleségem, magunknál, akkor majd hosszabban elbeszélgetünk a dolgokról, melyek, látom, téged is érdekelnek.” – Mélyen meghajoltam, és megköszöntem figyelmét. Így kezdődött politikai pályám – bár nem a társadalmi és emberi.

Gr. Bethlen Istvánnal többé nem beszélhettem. Természetesen vágytam volna a vele való diskurzusra, hisz rendkívül „ambiciózus” ifjú voltam, és hittem, hogy karrieremet okvetlenül előmozdítaná, ha így vagy úgy figyelmére méltatna. Néhányszor meghívást nyertem a miniszterelnökség tágabb teáira, s itt, a lépcsőházi szárnyas ajtónál állva és nevemet a lakájtól hallva Bethlen rokonszenvvel nézett rám, megszorítván a kezem. Pásint Ödöntől – akivel a köztünk lévő „roppant” korkülönbség ellenére: vagy nyolc évvel volt idősebb nálam, szíves baráti viszonyban voltunk – később hallhattam, hogy a „Kegyelmes Úr” ismeri írásaimat; és nem hallottam, hogy szidta volna az elnyomatás első fázisa kezdetén ún. „balos” tendenciáimat. Más, borzasztóbb korszak kezdődött nemsokára, a Gömbös Gyula diktálta éra – amivel szemben csakis kritikai és nyíltan ellenzéki ambíciók lázadoztak szívemben...

(Folytatása következik.)

Gergely Ágnes

AMI BELŐLE MEGMARADT

A kávéház elérhetetlen. A
vad csillárfény, a felfújt függönyök,
a tömött zaj húsz márványszála,
a nevetés az ablakok mögött,

ahogy mindenki nyerítve együtt
van, míg meglebben egy hosszú kabát,
„Hol találok...”, és ügyetlen, petyhüdt,
és szag kíséri az ösvényen át –

Anna örök – és Gioconda-mosoly –
Beatus ille – Lady Godíva
mezítelen lép át a városon –